

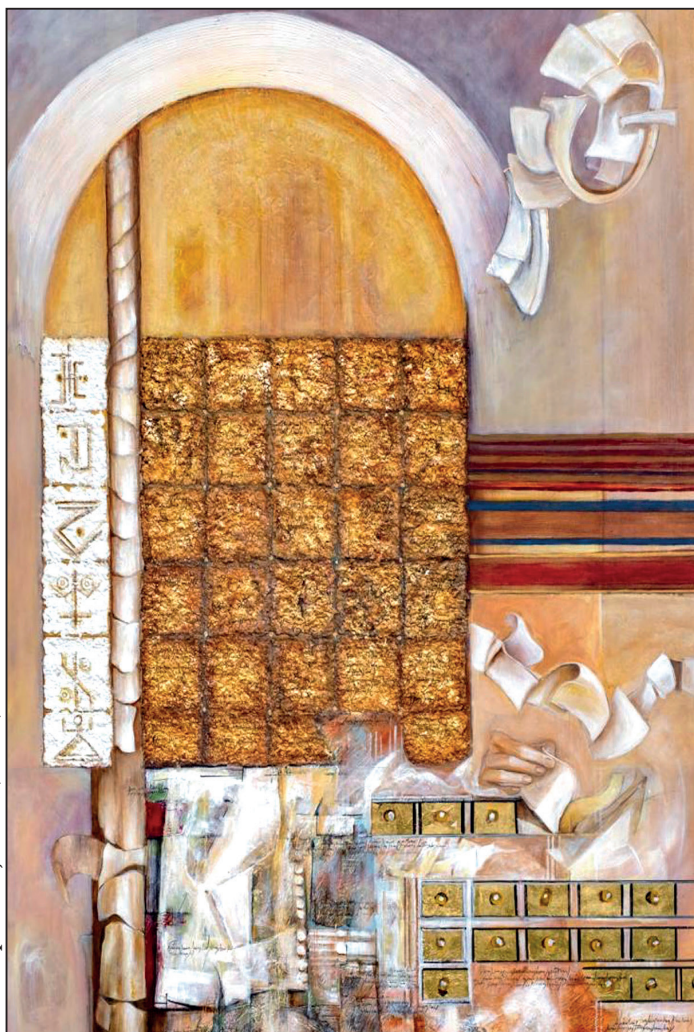

Serie nouă Anul XXIII
Nr. 11 (267) 2025

Scrisul Românesc

Revistă de cultură fondată la Craiova, în 1927, serie nouă, din ianuarie 2003
Publicată de Scrisul Românesc Fundația-Editura, recunoscută CNCS

Lucia Popian – Vésnicie 2, (detaliu)

Poezie

Cristina Bogdan
Alexandru Cazacu
Andrei Codrescu
Mihai Firiță

Eseu

Oana Băluică
Rodica Grigore
Adriana Iliescu
Dan Ionescu
Anca Mizumschi
Georgiana Oprescu
Ion Parhon
Anda Simion
Emilian Ștefăruță

Proză

Dumitru Drinceanu
Carmen Firan
Radu Polizu
Adrian Sângeorzan

Ioan Lascu – <i>Războiul dintre gigantism și federalizare</i>	p. 4
Mihai Ene – <i>Societatea oboselii</i>	p. 5
Gabriela Păsărin – <i>Rezonanța vocilor feminine – nucleu iradiant al unui nou model în portretistică</i>	p. 8
Constantin Cubleşan – <i>„Mă tem să nu ne uităm cuvintele”</i>	p. 10
Emil Boroghină – <i>175 de ani de la aniversarea Teatrului Național Craiova</i>	p. 19

Florea
FIRAN

Gabriela Melinescu

Poetă, prozatoare, traducătoare, cu o activitate meritorie deopotrivă în țară și în Suedia, unde a emigrat în 1975, Gabriela Melinescu face parte din primul val al generației șaizeciste, fără un program estetic, dar cu contribuții importante la înnoirea liricii românești.

Față de scriitorii din exilul românesc, Gabriela Melinescu a avut un statut oarecum diferit, plecarea ei din țară nefiind impusă, dar șicanările Securității – pentru „relațiile cu un străin” – o determină să solicite emigrarea. La București îl cunoaște pe René Coeckelberghs, care deține o editură în Stockholm, unde publica scriitori afirmați în țările comuniste, pe care îl urmează. Devine soția acestuia și se stabilește în Stockholm. În România numele ei este interzis o perioadă îndelungată ca al multor scriitori care au ales exilul. Scrie versuri și proză în română, dar și în suedeză, traduce în și din cele două literaturi, colaborează la reviste de literatură din cele două spații culturale.

Fiica lui Ion Melinescu, ebe-nist, și al Mariei (născută Crăciun), Gabriela s-a născut la 16 august 1942, în București, unde își petrece copilăria și urmează Școala elementară și Liceul „Gheorghe Șincai”, apoi Institutul Pedagogic (1960-1963) și Facultatea de Limba și Literatura română a Universității din București, cu licența în 1967. La absolvire își începe activitatea ca redactor la revistele „Femeia” și „Lucafărul” (1967-1975).

Debutază cu versuri, încă de când era elevă, în revista „Lucafărul” (1959), după care colaborează la „Viața studentescă”, „România literară”, „Tribuna”, „Steaua”, „Vatra” ș.a. Editorial debutează, ca studentă, în 1965, cu volumul de versuri *Ceremonia de iarnă* în Colecția „Lucafărul” a Editurii pentru Literatură, unde și-au publicat volumul de început aproape toți colegii ei de generație: Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Ilie Constantin în 1960, Constanța Buzea în 1963, Ioan Alexandru, Marin Sorescu în 1964.

Continuare în p. 2

Fl. Florescu

Lucia Popian – o artistă completă

p. 24

Lucia Popian – *Splendoarea vieții*

Sumar

Florea Firan, *Gabriela Melinescu* / pp. 1-3

Ioan Lascu, *Războiul dintre gigantism și federalizare* / p. 3

Mihai Ene, *Societatea oboselii* / p. 5

Andrei Codrescu, *Poeme: Poveste adevărată; Fondane* / p. 5

Dan Ionescu, *Despre destinul culturii în epoci de nivelare spirituală* / p. 6

Oana Băluică, *Canibalizarea nouăzecistă* / p. 7

Gabriela Păsărin, *Rezonanța vocilor feminine – nucleu iradiant al unui nou model în portretistică* / pp. 8-9

Constantin Cubleșan, *„Mă tem să nu ne uităm cuvintele”* / p. 10

Dumitru Drinceanu, *Sardinia. Note de călătorie* / p. 11

Adrian Sângeorzan, *După sfârșit* / p. 12

Carmen Firan, *Timpul oamenilor* / p. 13

Anca Mizumschi, *Scrisoare deschisă* / p. 13

Radu Polizu, *Ultimul refugiu* / p. 14

Adriana Iliescu, *Despre necesitatea studiilor de literatură universală* / p. 15

Red., *Cărți primite la redacție* / p. 15

Rodica Grigore, *Din nou, despre „realul miraculos”* / pp. 16, 17

Mihai Fircă, *Poem: Rugă* / p. 17

Georgiana Oprescu, *Timpul lui Krasznahorkai* / p. 18

Cristina Bogdan, *Poeme: inima (în era reproducerii mecanice); taina; cea mai bună dovadă; litera* / p. 18

Emil Boroghină, *175 de ani de la aniversarea Teatrului Național Craiova* / pp. 19, 20

Alexandru Cazacu, *Poeme: Autumnală; O dimineată de luni; Un alt început* / p. 20

Ion Parhon, *Noutăți în festivalurile tradiționale* / pp. 21, 22

Anda Simion, *Eugen Iebeleanu nu montează Cehov, ci caută în Cehov rosturi ale lumii. IVANOV* / p. 22

Emilian Ștefărtă, *Alexandru Pasat. Memoria materiei, metamorfoza formelor* / p. 23

Red., *Okeanos: „Poezia”* / p. 23

Fl. Florescu, *Lucia Popian – o artistă completă* / p. 24

Continuare din p. 1

Florea FIRAN

Gabriela Melinescu

Primele versuri sunt marcate de candoare și presimțiri erotice specifice vârstei: „Eu nu-i vedeam, îi auzeam răsând/ Băieții fluierau frumos pe stradă./ Rufe spălăm în curte, sub un pom/ și frică îmi era c-or să mă vadă./ Simțeam cum înfi-oară drumul,/ iubeam și pietrele pe care ei călcau./ Pe garduri aplecați ca peste umeri/ abia-nfloriții trandafiri ardeau./ Umezi mi-erai ca la sălbăticiune ochii.../ Pe sârmă vântul cuprindea în dans/ mijlocul strămt al unei rochii” (*Cenușereasa*); „Ce singuri suntem pe pământ,/ eu la un capăt, tu la celălalt/ ca pe un galben balansoar –/ tu în adânc, eu în înalt./ Prea mult mă ții în sus/ și am văzut atâtea asfințiri/ și mi-e dor/ picioarele să-mi lunec pe pământ/ ca avioanele-amețite după zbor.” (*Cântec II*).

Gabriela Melinescu se află la un moment dat sub aripa protectoră a lui M. R. Paraschivescu și scrie poeme pitorești cu tentă de baladă în maniera *Cântecelor țigănești* ale acestuia, precum *Cântăreața Iosefina*: „Lăudați pe cântăreața Iosefina,/ vie ieri,/ rea și surdă la-mbieri/ călca în local/ cu zulfii de zambilă/ peste greața voastră, peste silă./ Ca un măr pe o tupsie/ venea legănându-și/ buclele de iasomie,/ voalul fistichiu cădea/ de pe umeri ca un leș/ lenea ei purta/ picioarele cu meși./ Și cânta deodată Iosefina, fără să deschidă gura, murmurând,/ și borfașii înlemneau/ crezând că nebuna-și cântă/ singură în gând.”

În 1964 leagă o strânsă prietenie cu Nichita Stănescu, aproape un deceniu de „dramatică dar fericită relație erotică” ce se va reflecta în evoluția ei poetică. „Nichita era un fenomen... se născuse cu poezia în el. De la el am învățat că nu există lucru mai greu decât a trăi”. Pentru Nichita acești ani au fost dintre cei mai prolifici, poetul concepe și publică volumele *11 elegii*, *Oul și Sfera*, *Laus Ptolemaei*, *Necuvintele și În dulcele stil clasic*. În amintirea ei, Nichita Stănescu scrie poezia *A mea*: „Singuratecă ea mă așteaptă să-i vin acasă./ În lipsa mea ea se gândește numai la mine./ ea cea mai dragă și cea mai aleasă/ dintre roabele sublime./ Ei i se face rău de singurătate/ ea stă și spală tot timpul podeaua/ până o face de paisprezece carate/ și tocmai să calce pe dânsa licheaua...”

Gabriela Melinescu nu va scrie în manieră stănesciană, dar creația sa câștigă valoric, poezia devine mai abstractă, fantasticul și grotescul ocupând din ce în ce mai mult spațiu.

După ruperea relației cu Nichita îl cunoaște pe René Coeckelberghs, „o întâlnire fericită, un hazard fericit că l-am cunoscut. Cred că n-aș putea iubi niciodată o persoană care nu are legătură cu literatura. Viața mea... intimă trebuie să fie implicată în pasiunea pentru literatură”, cum mărturisește într-un interviu acordat Martei Petreu în revista „Apostrof”. Sfârșitul va fi dramatic, René Coeckelberghs moare în 1989, iar Gabriela rămâne singură și de un deceniu suferă de o boală severă ceea ce-i împiedică prezența în viața publică.

Publică numeroase volume de versuri, proză și jurnal: *Ființele abstracte*, (1967), *Interiorul legii* (1968), *Boala de origine divină* (1970), *Jurământul de sărăcie, castitate și supunere* (1972, Premiul Uniunii Scriitorilor), în care criza viziunii erotice este puternică, *Îngânarea lumii* (antologie, 1972), *Împotriva celui drag* (1975), *Casa de fum* (1982), *Jurnalul unui* →

Scrisul Românesc
Revistă de cultură

Fondată la Craiova, în 1927,
de către criticul D. TOMESCU.
Serie nouă, din 2003,
întemeiată de FLOREA FIRAN

Editată de:
Fundatia – Revista
Scrisul Românesc

ISSN 1583-9125

Revistă înregistrată la OSIM
cu nr. 86155 din 11.04.2007

Membră A.R.I.E.L.

Redacția

Director:
Florea FIRAN

Colegiul redacțional:
Adrian CIOROIANU
Andrei CODRESCU
Eugen NEGRICI
Gheorghe PĂUN
Dumitru Radu POPA
Lucian Bernd SĂULEANU
Monica SPIRIDON
Emilian ȘTEFĂRTĂ

Redactori:
Mihai ENE
Mihai FIRICĂ
Emanuel D. FLORESCU
Ion PARHON
Lucian-Florin ROGNEANU

Redactori asociați:
Florentina ANGHEL
Dan IONESCU
Gabriela PĂSĂRIN

Corectură:
Claudia MILOICOVICI

Tehnoredactare:
Georgiana OPRESCU

Arhivă online:
Alexandru OPRESCU

Redacția și Administrația:

Craiova, Str. C-tin Brâncuși, nr. 24
Tel./Fax: 0722 753 922; 0251 413 763
E-mail: scrisulromanesc@yahoo.com
Web: www.revistascrisulromanesc.ro
Cont: RO03BRDE170SV21564261700
BRDE Agenția Mihai Viteazul, Craiova

Abonamentele se pot face la sediul
redacției: Str. Constantin Brâncuși,
nr. 24, Craiova, județul Dolj
sau scrisulromanesc@yahoo.com

Responsabilitatea opiniilor exprimate
apartine integral autorilor.
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Tiparul: Tipografia PRINTEX
Craiova, str. Electroputere, nr. 21,
tel. 0251 580 431

Abonamente Scrisul Românesc

Abonați-vă la Revista „Scrisul Românesc” și veți avea un prieten apropiat. Abonamentele se fac prin rețeaua proprie și Poșta Română, se pot achita la sediul revistei sau în contul: RO 03BRDE170SV21564261700, Agenția Mihai Viteazul, Craiova.

Costul unui abonament anual cu taxele incluse este de 150 lei. Pentru abonații din străinătate este de 155 \$ sau de 140 €. Informații primiți la tel.: 0722.75.39.22; Fax: 0251.413.763 sau la adresa de email: scrisulromanesc@yahoo.com

→ *egoist solitar* (1982), *Oglinda femeii* (poeme, 1986), *Vrăjitorul din Gallipoli* (jurnal, 1986), *Lumină din lumină* (1993), precum și *Jurnal suedez*, vol. I-V (Ed. Polirom).

Publică și versuri pentru copii: *Bobinocarii* (roman fantastic, 1969), *Catargul cu două corăbii* (1969), precum și reportaje *Viața cere viață* (în colaborare cu Sânziana Pop, 1975). Ileana Mălăncioiu realizează antologia *O sută și una de poezii*, antologarea și selecția reperelor critice aparținându-i, cu o *Introducere* de Mircea Martin, două convorbiri ale autoarei cu Marta Petreu și o *Postfață* de Ion Pop (Editura Academiei Române, 2016). Mircea Martin consideră că poezia Gabrielei Melinescu are „o mișcare ceremonială, o feminitate firească, o noblețe nelipsită de săgălnicie”, în timp ce Constantin Cubleşan subliniază că poezia Gabrielei Melinescu „e puțin nostalgică însă, mai mult discursivă în denunțul emoționant al trăirii stărilor/ideilor metafizice, în fața marilor dileme existențiale”: „Am onoarea de a trăi în splendoarea lumii/ și nu am frică de răul gust./ Diavole, mă iubești tu?” (*Diavole, mă iubești tu?*)

Are talent și pasiune pentru desen și pictură pe care le practică mai ales după plecarea în Suedia devenind autoare a numeroase picturi, gravuri, desene, ilustrații de carte cu care organizează expoziții de pictură și gravură în Suedia, Elveția și România, cum este cea de la Galeria Dialog din București din 6 aprilie 2009 coordonată de Ruxandra Garofeanu.

Primește cetățenia suedeză și devine unul dintre cei 36 de scriitori/traducători suedezi care au venit garantat de la statul suedez, ceva echivalent unei burse pe viață; începe să publice în limba țării de adopție volume de versuri, romane și jurnale apreciate de critica literară suedeză: *Den befruktande guden/Zeul fecund* (1977), *Lögnens fader/Tatăl minciunii* (roman, 1977), *Tålmodets barn/Copiii răbdării* (roman, 1979), *Vargarnas himlafärd/Lupii urcă la cer* (roman, 1981, publicat și în Norvegia), *Gatans drottning/Regina străzii* (roman, 1988), *Fågelmannen/Omul pasăre* (1991, premiul „De Nio” al Academiei Suedeze), *Ljus mot ljus/Lumină spre lumină* (1993), *Ruggningar/Schimbarea de pene* (1998), *Hemma utomlands/Acasă*

printre străini (roman, 2003, Premiul „De Nio” al Academiei Suedeze), *Mamma som Gud/Mama ca Dumnezeu* (roman, 2010, Premiul „Albert Bonniers Stipendiefond”). Este membră a Sveriges Författarförbund (Uniunea Scriitorilor din Suedia) și F.P.A. (Foreign Press Association of Sweden), beneficiară a Bursei Fredrik Ström (1989).

După 1989 revine adeseori în România, dar continuă să trăiască în Suedia. În literatura română revine cu trei volume: *Lupii urcă la cer* (1992), *Jurământul de sărăcie, castitate și supunere* (1993), în care sunt incluse și trei cicluri de poeme scrise după placarea sa din țară în 1975 – *Împotriva celui drag* (1975), *Casa de fum* (1982), *Lumină din lumină* (1993) și *Regina străzii* (1997). A urmat apoi volumul *33 de revelații* (1998), care cuprinde proze scurte, portrete literare, pagini de jurnal. Ileana Mălăncioiu, veche prietenă, îi îngrijește apariția primei antologii din poezia sa, *Jurământul de sărăcie, castitate și supunere* (1993), în care include și texte din *Casa de fum* (1982) și *Lumină din lumină* (1993); *Ființele abstracte și alte poezii*. Antologie de Matei Albastru (2001). Pe coperta exterioară îngrijitorul ediției consemnează: „Poezia Gabrielei Melinescu a evoluat de la expresia stării de fecioară la aceea de sfântă. Nu știu cât se trage ea din Bacovia, Ion Barbu și Nichita Stănescu, dar sunt convins că Nichita îi datorează mult”; *Puterea morților asupra celor vii*. Antologie, cu selecții de referințe critice semnate de Mircea Zăciu, Ion Pop, Dumitru Mureșan și Mircea A. Diaconu, cu ilustrații aparținând autoarei (2005); *Ghetele fericirii*. Nuvele. Traducere din suedeză de autoare, cu ilustrații (2006).

Poezia Gabrielei Melinescu oscilează între tenebre și piscuri de lumină, spune de fiecare dată o poveste, surprinde o trăire, are o bătaie mai lungă decât rostirea: „Când scriem trebuie/ să păstrăm distanța/ față de ce s-a întâmplat în cuvinte./ Ca atunci când/ salvezi un om/ de la înec./ Trebuie să-l ții pe acela/ strâns dar nu prea aproape de/ tine ca să nu te poată trage/ și pe tine cu el/în adânc.” (*A scrie*)

În ultimii ani creativi nu mai publică poezie, ci romane și *Jurnal suedez*, în cinci volume, care acoperă perioada 1976-2008, apărute între 2000-2010 la Ed. Polirom (premiul UR). Într-un interviu cu Ovidiu Șimonca („Observator cultural”, nr. 26/2006) Gabriela Melinescu declara că *Jurnalul* l-a început în Suedia – „doream să fixez viața mea de acolo, care a fost plină de luptă” –, l-a scris în română din dorința de a nu uita limba maternă. Consemnează evenimentele politice din România și din țările din Est, se referă la grevele din Valea Jiului și de la Brașov, la căderea comunismului, Charta '77 sau protestele lui Paul Goma. Autoarea crede că prin *Jurnalul suedez* poate deveni cunoscută în România mai ales de către tineri care nu știau nimic despre ea. Volumul I se încheie cu amintiri despre Nicolae Breban, Matei

Călinescu, Ileana Mălăncioiu, Constanța Buzea, Sânziana Pop și Nichita – „regăsindu-l în timp și netimp”. Jurnalul se citește ca o proză memorialistică și îi întregeste profilul autoarei. Gabriela Melinescu este reintegrată în literatura română, inclusă în dicționare și volume critice, comentată favorabil, ca puțini scriitori din diaspora. Îi apar antologiile *Poezii* (1997), *Ființele abstracte și alte poeme* (2001), *Puterea morților asupra celor vii* (2005), *Stări de suflet* (2010), *O sută și una de poezii* (2016). Este recunoscută ca o poetă șazecistă importantă și distinsă cu Premiul „Nichita Stănescu” al Academiei Române în 2002, Premiul Institutului Cultural Român pentru întreaga operă (2004), Premiul Național „Mihai Eminescu” Opera Omnia (2006).

Traduce din suedeză în română Swedenborg, August Strinberg, Katarina Frostenson, Birgitta Trotzig, Stig Dagerman, Göran Sonnevi, Agneta Pleijel, iar din română în suedeză contribuie la apariția unor antologii din poezia lui Nichita Stănescu și a Ilenei Mălăncioiu (împreună cu Agneta Pleijel și Dan Shafran) și din alți scriitori români precum Paul Goma, Nicolae Breban, Mircea Eliade în diverse reviste și antologii.

Sensibilă și puternică în același timp, emanând feminitate și mister, Gabriela Melinescu este o artistă complexă, înzestrată cu grație și profunzime, o prezență plăcută și elegantă care impresionează prin ținută, felul de a-și citi poeziile, felul în care comunică, privește, se mișcă. Poezia ei are candoare și gravitate, întorsături neașteptate, aer de îngeri și zbateri tenebroase. „Mai stați pe pământ un timp./ Între dințatele roți/ ale Carului Mare./ Priveam munții/ și ne hrăneam cu această priveliște./ În timp ce roțile stelelor/ ne măcinau mărunt/ ca să fim/ ușori la plecare.” (*Îngerul ne-a adus o veste bună*); „Tot ce vedem/ mâine ar putea să dispară,/ purtat cine știe unde de vânt./ Tot ce păstrasem ca amintire/ să se așeze ca praful sub picioare/ în aerul tare al feței tale.” (*Aerul tare al feței tale*)

Gabriela Melinescu încetează din viață la data de 15 octombrie 2024 după o lungă și grea suferință. ■

Nichita Stănescu și Gabriela Melinescu - 1969

Ioan
LASCU

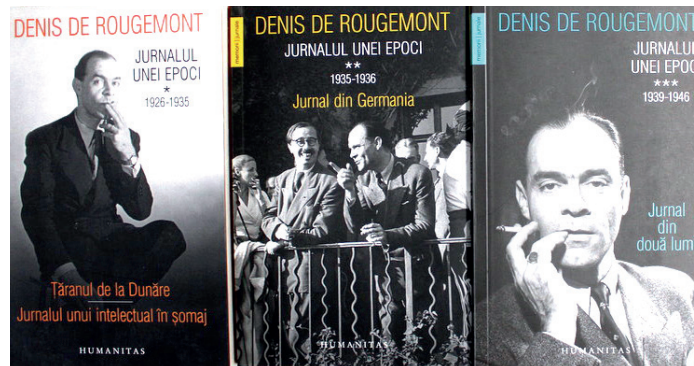
Războiul dintre gigantism și federalizare

Trăim într-o atmosferă belicoasă. Ni se întâmplă de un deceniu. Armonia și pacea promise la summit-ul din Malta la începutul lui decembrie 1989 s-au tulburat din pricina agresiunii moștenitoarei uneia dintre cele două superputeri din vremea Războiului Rece – Rusia, succesoarea Uniunii Sovietice, una din participantele la întrunire. Se făcea atunci referire în primul rând la Europa, continentul tăiat în două prin căderea cortinei de fier. Vrând-nevrând atmosfera belicoasă care ne apasă amintește de o alta – aceea care a precedat Al Doilea Război Mondial. Probabil că nu toată lumea simte și gândește în acest fel având în vedere că împrejurările politice și evenimentele premergătoare anilor 1938-1939 sunt puțin cunoscute astăzi, când nici măcar istoria apropiată nu mai trezește interes. Trăim doar clipa, mincinoasa ei eternitate, fără a privi în urmă. Din punct de vedere mentalitar și psiho-social treburile nu diferă prea mult. Nu mă gândesc aici la frica de război care ne încearcă, ci la primejdia escaladării acestuia, a extinderii lui dinspre est, acolo unde are loc de mai bine de trei ani, către vest.

La finele deceniului IV al secolului al XX-lea simptomele erau vizibile dar nu a fost înțeleasă gravitatea situației, spre deosebire de prezent care, printr-o evaluare obiectivă, corectă, trebuie să accepte și riscurile unor eventuale exagerări. Sigur, se poate spune, înaintea de a doua conflagrație mondială apăruse un agresor puternic care, spre deosebire de cel de acum, încerca să-și ascundă intențiile. Până a trecut la fapte... Spre deosebire de Germania nazistă a anilor 1930, Rusia neoimperialistă nu și le ascunde, continuă agresiunea și lansează amenințări după amenințări.

Despre iminența izbucnirii unui război devastator a scris Denis de Rougement în două din jurnalele sale. Primul este *Jurnalul unei epoci (1935-1936)*, fiind efectiv un *Jurnal din Germania*, și al doilea *Jurnalul unei epoci (Jurnal din două lumi, 1939-1946)*. În primul dintre cele menționate sunt consemnate observații pătrunzătoare despre spiritul german acaparat de nazism, observații pe viu făcute în perioada 1935-1936 când Denis de Rougement a fost profesor invitat la Universitatea din Stuttgart. Reies din însemnări spiritul gregar, violența, supunerea fără crâcnire și atașamentul orb față de politica lui Hitler. Sunt suficiente idei dezvoltate și în al doilea jurnal (de fapt al treilea în ordinea aparițiilor). În acea epocă a colectivismului, a înregimentării necondiționate ori forțate nu se mai lăsa loc pentru opiniile obiective exprimate de cetățeni. Orice opozanți, puțini la număr, erau eliminați, suprimați, ceea ce s-a întâmplat și continuă să se întâmple în Rusia neostalinistă. Denis de Rougement a simțit cu acuitate pericolul nazist, încercând să

lanseze în opinia publică sloganul „Hitler proscris”, adică scos în afara legii. Nesesizând clar amploarea tendințelor revanșarde și expansioniste ale Germaniei din acel timp, Rougement a opinat ulterior că de vină a fost „opozitia tragică din care s-a născut acest război dintre două concepții despre ordine care-și împart Europa noastră: armonie interioară sau uniformitate geometrică și militară”. Cauzele războiului erau căutate în spiritualitatea adâncă, în diferențele conținute, nu în politică sau agresivitate și forță militară. Filosoful personalist și sociologul Denis de Rougement era aplecat mai mult spre teoretizare decât spre situația de fapt. În Germania lui Hitler ca și în Rusia lui Putin treburile însă nu erau/ nu sunt cu mult diferite: politica și forța militară se situează pe primul plan. În martie 1940 o amenințare teribilă plana deasupra Europei după încheierea pactului Ribbentrop-Molotov, după avertismentele adresate Angliei și Olandei. Semne apăruseră destule atunci ca și recent, când, în 2014, Rusia a declanșat războiul contra Ucrainei, întrerupt apoi pentru opt ani.

Să amintim că Rougement glosează că „Totalitarismul nu va fi niciodată decât o organizare a mizeriei”, reacție verbală avută la vederea jalnicei stări a Madridului după războiul civil spaniol. Avea dreptate când spunea că „Hitlerismul este o nevroză socială”. Dacă stăm bine să ne gândim îi dăm asentimentul deoarece orice totalitarism este o nevroză socială atunci când antrenează masele precum în Germania nazistă. Este însă o nevroză politică atunci când persecută masele, ca în România ceaușistă. Stalinismul a fost un totalitarism de specie aparte, una socială și politică totodată: pe de o parte a îndoctrinat poporul făcându-l să creadă în justetea regimului, iar pe de altă parte l-a persecutat și l-a terorizat.

Principala cauză a războiului este gigantismul, crede filosoful personalist. Germania nazistă s-a vrut o putere gigantică, un stăpân absolut al lumii, Uniunea Sovietică a fost altă putere gigantică ce a dominat și supus mai mult de o șesime din lume. Gigantismul politico-militar nu oferă o garanție a duratei: nazismul s-a prăbușit după numai doisprezece ani, în timp ce bolșevismul a avut cam aceeași soartă după

vreo șapte decenii. Singura soluție ce se poate contrapune gigantismului este, după Denis de Rougement, federalismul. Acesta „admite o pluralitate de comunități juxtapuse sau suprapuse, unite de însăși voința de libertate care le asigură diversitatea. Fiecare își poate păstra tradiția, cu condiția ca aceasta să rămână deschisă”. Și mai departe: „Federalismul este un sistem de echipe unite de același respect față de regulile jocului”. Statul-națiune este „o psihoză politică”, inacceptabil pentru oricare federalist. Denis de Rougement propune federalizarea Europei, un demers care va prinde viață decenii mai târziu, cu câteva deosebiri, prin apariția Uniunii Europene. Rusia de astăzi, adeptă a neogigantismului, se opune prin toate mijloacele Uniunii Europene și lărgirii frontierelor ei.

Tot pe linia totalitarismelor Rougement evidențiază apoi un „Paradox al secolului în care se face totul pentru a reduce omul la o ființă anonimă”. Despre omul redus la un număr a scris și Albert Camus în *Omul revoltat* (1951) când trata despre *teroarea rațională* instrumentată de regimul lui I.V. Stalin. Când analizează inechitățile sociale și materiale, Rougement consideră că „cele mai mari cunoscute în istorie sunt cele din Rusia sovietică. Doar că pe mine nu mă revoltă diferențele, ci tirania care le dictează. Lumea capitalistă e arbitrară și evident injustă; nu ține deloc seama de vocație. Dar lumea sovietică decretează o injustiție mai inumană decât dezordinea și suprimă dreptul

la recurs și la revoltă, de care noi beneficiem încă: pretinde că distribuie ea însăși vocațiile, în numele poporului, adică practic al unui funcționar.” „Funcționar” ar fi trebuit înlocuit aici, mai exact, cu „sistem”. Denis de Rougement ne lasă aici impresia că ar comenta mai mult din auzite, că este insuficient documentat. De altminteri pe atunci nu se putea mai mult, având în vedere închiderea, izolarea sistemului stalinist. Analistul nu a putut decât să pună față în față „realitatea și libertatea vocațiilor”, *recte* „doctrina mea despre bani și despre folosirea lor.” În fine, în Rusia de azi se resimte și lucrează neîncetat nostalgia gigantismului fostei Uniuni Sovietice.

Atunci când atmosfera belicoasă izbucnește în stare de beligeranță războiul este iminent. Deocamdată Rusia neoimperialistă nu a trecut dincolo de amenințări, însă reînțepe cursa înarmărilor, inclusiv nucleare, ceea ce este grav și alarmant. Cum s-a văzut, pacea se poate apăra prin sporirea arsenalelor și a efectivelor militare, dar până când? Echilibrul este foarte fragil și teama că se poate rupe ori-când este una reală, ajunsă în pragul obsesiei. ■

Mihai
ENE

Societatea oboselii

Filosoful german de origine coreeană, Byung-Chul Han (născut la Seul în 1959), fost profesor la mai multe universități, precum cele din Basel, Karlsruhe și Universitatea de Arte din Berlin, a publicat în 2021 un celebru eseu intitulat *Burnout Society* (*Müdigkeitsgesellschaft* în original), tradus și la noi anul trecut sub titlul *Societatea oboselii* (Ed. Contrasens, Timișoara, traducere și note de Mirela Iacob).

Plecând de la ideea că fiecare epocă are o boală (sau boli) specifică, Byung-Chul Han vorbește despre „violența neuronală” care domină acest început de secol XXI. Contrar lui Jean Baudrillard, care consideră că epoca noastră este una imunologică și împotriva contextului agresiv în care este scris acest eseu – pandemia de coronavirus –, autorul consideră că era imunologică a trecut, lupta cu *negativitatea* Celuilalt, a Străinului, nu mai este de actualitate, discursul dominant fiind chiar contrar acestei tendințe. Bolile actuale sunt depresia, deficitul de atenție (ADHD), sindromul de *burnout*, sindromul *borderline* și altele din aceeași zonă neuronală. Iar ele sunt consecința directă a obsesiei pentru performanță și eficiență, care duc la auto-exploatare. Excesul este, astfel, unul al pozitivității, al lui „trebuie să”, al maximizării productivității și eficienței, nu al negativității.

De asemenea, filosoful germano-coreean se desparte și de „societatea disciplinară” teoretizată de Michel Foucault, rămasă, de asemenea, în trecut, tocmai tranziția de la acest tip de societate către cea a performanței activează depresia din cauza „presiunii performanței”, așa cum afirmă într-un alt studiu Alain Ehrenberg (*Das erschöpfte Selbst. Depression und Gesellschaft in der Gegenwart*, 2008).

„Excesul de pozitivitate se manifestă și ca un exces de stimuli, informații și impulsuri, schimbând radical structura și economia atenției. Astfel, și percepția e fragmentată și dispersată.” (p. 22) La aceasta se adaugă și volumul de lucru din ce în ce mai mare, care, ne spune autorul, „impune timp și tehnici speciale de atenție”. Și așa apare soluția *multitasking*-ului, văzută ca un progres, o cucerire a vremurilor tehnologice moderne, cei capabili să îndeplinească mai multe sarcini simultan fiind considerați automat mai capabili și mai evoluți. Dimpotrivă, ne spune filosoful, *multitasking*-ul este mai degrabă o regresie, el fiind foarte folosit de animalele sălbatice pentru a supraviețui, nevoite să-și împartă atenția între hrană (sau căutarea ei), protecția celor mai slabi (puii) și evitarea pericolelor care pândesc la tot pasul (diverse „capcane” naturale, prădători, competitori din aceeași specie la resursele limitate pe care le au la dispoziție etc.). Omul contemporan nu este altceva decât un animal hăituit, care e nevoit să supraviețuiască, dar care crede că și-a găsit menirea în hiperactivitate. Contrar acestei stări, hiperconcentrarea, atenția profundă acordată unui singur element este cea care a dus la apariția și dezvoltarea filosofiei și a artelor. Este nevoie de o astfel de privire ascuțită și îndelungată asupra unei realități pentru a activa gândirea și creativitatea. Contemplația, care necesită o anumită imobilitate și abandonare a eului pentru un timp suficient, nu este deloc pasivă, așa cum pare la prima vedere, ci una extrem de activă, de creatoare. Și singura alternativă la existența actuală, care declanșează depresia și toate celelalte probleme neuronale.

Iar în acest moment al discuției, analizând celebrarea unei *vita activa* pe care o propunea Hannah Arendt ca soluție la pasivitatea ontologică devenită facilitator al atâtor orori, Han constată că, în fond, soluția la care se referea autoarea *Originilor totalitarismului* era *vita contemplativa*, cea care activează gândirea și creativitatea. De aceea este nevoie de o „pedagogie a vederii”, un nou mod – care e totodată vechi – de a privi realitatea, focalizat, un tip de concentrare care duce la înțelegere și reafirmă gândirea ca proces rezultat din acest tip special de atenție.

Analizând *Cazul Bartleby. O povestire de pe Wall Street*, proza lui Herman Melville, filosoful ajunge la concluzia că alegerea lui Bartleby de „a prefera să nu” face ceea ce i se cere sau ar trebui să facă nu este o poveste a *de-creării*, așa cum considera Giorgio Agamben, ci una a epuizării. „Narațiunea nu se deschide spre speranța mesianică.” Moartea lui Bartleby este o consecință a acestei epuizări.

În fine, Han constată că „societatea performanței ca societate activă se dezvoltă încet într-o societate a dopajului”. Este deja acceptat orice stimulent care te poate face mai performant, mai productiv, ceea ce duce în final la colaps. „Oboseala societății performanței este o oboseală solitară, care separă și izolează.” (p. 45). Autorul se folosește

Andrei
CODRESCU

Poveste adevărată

Am ținut o lectură despre Brâncuși, Victor Brauner și Man Ray la conferința „Surrealism and the Art Market”. Erau 640 de oameni în sală, profesori, galeriști și investitori. Am vorbit o oră întregă într-o tăcere profundă ca-n biserică. Suprerealismul are credincioși în academie și în piață. Am și fost ascultat atent ca în biserică. Am și ritmat ca un preot în urechile capetelor aplecate. A fost un mare succes. „Fantastic!” a zis agentul meu. Ziua următoare (azi) am ascultat înregistrarea. Dădusem lectura în limba română. Cred că niciun om în sală nu vorbea românește. Am dedus din asta că limba română este lingua franca a suprerealismului ca latina în biserica catolică de rit vechi. Dar aici m-am speriat: credeam că vorbeam în engleză.

New York, Octombrie 2025

Fondane

Sunt Benjamin Fondane, rodul unui copac crescut din noroi mistic și joc de cuvinte din centura rurală a munților și vaudevilluri. Cititor de Toră medievală și ploi romantice, mai evreu decât rabbi Zwi mai român decât Bacovia mai francez decât De Gourmont mai tulburat decât un american cocktail în craniul unei oi, mai existențial decât Shestov.

Îmi conduc vacile cu păr lung și uger greu peste vărfurile de trifoi ale copilăriei taurii mei grași mai aurii mai blânzi peste câmpiile mele de maci agitate de briză, ierburile mele mai hrănitoare decât smochinele Eufratului.

Aceste corăbii sunt ale mele, marinarilor, eu sunt Fondane.

Eu sunt Ulise revenind după veacuri de exil. Epopeile mele vă vor întări pânzele pentru toate voiajele viitorului.

Eu sunt evreul rătăcitor și grecul Ahaserus.

Ulise și Fondane deschid porțile, șterg frontierele. ■

de modul în care abordează acest aspect scriitorul Peter Handke în *Eseu despre oboseală*. El numește acest tip de oboseală „dezbinătoare”. Contrar acesteia, „oboseala fundamentală” este una care „se încrede în lume”, nu mai este una solitară, dimpotrivă, este o stare în care Eul se micșorează și ființa se deschide spre lume. Este o stare în care totul e din nou posibil, pentru că „răgazul”, timpul în care nu trebuie să faci nimic, timpul lui „să nu”, este unul al reconstruirii relației dintre sine și lume.

Această oboseală aduce o eliberare de obligativitate, o atenuare a agresivității, a auto-impunerii performanței din ce în ce mai solicitante. Ea deschide, de asemenea, orizontul păcii, pentru că „Oboseala este dezarmantă. În privirea lungă și lentă a celui obosit, hotărârea face loc seninătății.” (p. 49) O soluție pentru a ne opri în loc și a contempla, a pune capăt unei curse epuizante spre vid și depresie. ■

Dan
IONESCU

Despre destinul culturii în epoci de nivelare spirituală

Despre un pesimism bine temperat (Ed. Eikon, București, 2025) scrie Cassian Maria Spiridon, propunând o reflecție de o gravitate mereu reînnoită. Tema abordată își păstrează actualitatea aproape neîntreruptă, căci ea surprinde tensiunea fundamentală dintre individul competent, fără pretenția genului, și mediocritatea socială care tinde să-l submineze. În această opoziție, autorul identifică atât un simptom al epocii moderne, cât și o constantă a condiției umane, acolo unde luciditatea se confruntă inevitabil cu inerția spiritului colectiv.

Observația autorului – „Masa nimicește tot ceea ce nu este după chipul și asemănarea ei, tot ceea ce este deosebit, individual, calificat și de elită” – dobândește, în context, valoarea unei legi antropologice. Pesimismul despre care Cassian Maria Spiridon vorbește nu este o formă de renunțare, ci una de luciditate controlată – o tristețe înțeleaptă, care recunoaște reculul valorilor fără a abdica de la ele. În acest sens, discursul lui se înscrie în tradiția criticii morale a culturii, acolo unde luciditatea devine, paradoxal, o formă superioară de speranță.

Sursele pe care le convoacă eseistul în alcătuirea primului capitol, *Cultul ignoranței și refuzul competenței*, trădează o orientare intelectuală solidă, dublată de un spirit comparativ rafinat. Între aceste repere se disting *Revolta maselor* de José Ortega y Gasset, *Sfârșitul competenței* de Tom Nichols, *Schița a unui tablou istoric al progreselor minții omenеști* de Nicolas de Condorcet.

Prin această selecție, autorul își așază demersul în descendența unei tradiții critice care, de la iluminism până la modernitatea sceptică, a urmărit raportul dintre rațiune și degenerescența colectivă. Ortega îi oferă cadrul unei meditații asupra presiunii nivelatoare a mulțimii, Nichols îi furnizează diagnosticul contemporan al declinului meritului și al eșecului competenței, iar Condorcet îi reamintește idealul progresului spiritual al umanității – ideal mereu amenințat, dar niciodată cu totul stins. Între sursele invocate de eseist în alcătuirea primului capitol se regăsește, alături de cele deja menționate, și *Despre democrație în America* de Alexis de Tocqueville. Prin această adăugire, perspectiva se lărgeste considerabil, căci Tocqueville aduce în discuție dimensiunea politică a egalitarismului și consecințele sale asupra spiritului individual.

Edificiul teoretic al studiului se sprijină pe patru coloane majore: *Revolta maselor* de

Ortega y Gasset, care analizează triumful mediocrității; *Sfârșitul competenței* de Tom Nichols, care deplânge erodarea autorității expertului; *Schița unui tablou istoric al progreselor minții omenеști* de Condorcet, ce exprimă încrederea iluministă în perfectibilitatea rațiunii; și, în fine, *Despre democrație în America* de Tocqueville, care avertizează asupra pericolului nivelării spiritelor sub pretextul libertății.

Din întâlnirea acestor voci, eseistul extrage o sinteză de o remarcabilă coerență: între optimismul progresului și pesimismul lucid al epocii moderne se conturează drama conștiinței contemporane, prinsă între idealul meritului și tentația uniformizării. Astfel, capitolul inaugural devine o asociere între luciditatea clasică și neliniștea modernă, între speranța iluministă și conștiința tragică a limitelor sale.

La o primă lectură a structurii volumului, ies în relief capitolele consacrate unor direcții majore ale culturii române: *Seria Al. Tzigara-Samurcaș a „Convorbirilor literare” și scriitorii interbelici*, *Eminescu în prima teză de doctorat*, *Ediția princeps Poesii de Mihail Eminescu*, *O comemorare Eminescu și Invențiile năuce ale anilor '60*. Aceste titluri, departe de a constitui simple compartimentări tematice, sugerează o arhitectură de gândire, o mișcare de la erudiția documentară spre reflecția critică și, mai departe, către o interpretare a spiritului epocii. Capitolul despre *Convorbiri literare* și scriitorii interbelici restituie continuitatea unei tradiții intelectuale, în timp ce celea dedicate lui Eminescu – privit succesiv ca obiect de exegeză academică, text original și ca mit cultural – trasează un itinerar hermeneutic de adâncime. În fine, *Invențiile năuce ale anilor '60* deschide perspectiva asupra modernității postbelice, asupra efortului de reînnoire a formelor literare sub semnul unui imaginar tensionat între memorie și inovație.

Mihai Eminescu. Studiu critic, semnat de N. Petrașcu și editat în 1892, este „prima lucrare postumă dedicată poetului și care apare la Editura Socec, în anul 1892, sub semnătura lui N. Petrașcu, la recomandarea lui Maiorescu, așa cum mărturisește fostul director interimar al *Convorbirilor literare* (între 1 sept. 1888 și 15 martie 1889 – perioadă în care a intervenit o vacanță pentru Iacob Negruzzi, motivată de unele probleme de sănătate)”; „Studiul dedicat poetului de N. Petrașcu nu a mai fost reeditat. De reținut, primul doctorat ce are ca temă viața și opera lui Eminescu va fi susținut în limba maghiară la Facultatea de Filologie a Universității din Budapesta, lucrare scrisă în limba română și apoi tradusă pentru susținerea tezei.

Disertația a fost prezentată de Ilie Cristea (viitorul Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhul Miron Cristea) în luna mai 1895, cu titlul: *Eminescu, viața și opera. Studiu asupra unor creații mai noi în literatura română*”.

Capitolul despre ediția princeps a volumului *Poesii* de Mihail Eminescu se distinge printr-un caracter analitic și riguros documentar, revelând preocuparea autorului pentru reconstituirea minuțioasă a contextului editorial și cultural al apariției acestei cărți fundamentale. Cassian Maria Spiridon examinează cu acribie aspectele tehnice ale ediției, reținând observațiile lui Petru Creția referitoare la condițiile grafice ale volumului („ediția este una dintre cele mai frumoase ale vremii în marginea gustului ei și, totodată, moment hotărâtor al prezenței poeziei eminesciene în durata culturii românești”), la motivația editorială a lui Titu Maiorescu („Dacă totuși am publicat și aceste poezii, împreună cu celelalte, așa cum se găesc, am făcut-o dintr-un simțământ de datorie literară”), precum și la structura internă a cărții – numărul poeziilor incluse și titlurile revistele în care acestea apăruseră anterior.

Demersul nu se oprește însă la simpla erudiție bibliografică. Autorul integrează în analiza sa un corpus epistolar de o valoare revelatoare: scrisori între Eminescu și Veronica Micle, între Maiorescu și poet și între același Maiorescu și sora lui, Emilia Humpel. Din aceste fragmente epistolare înțelegem atitudinea poetului față de publicarea volumului său, precum și climatul în care aceasta s-a produs. Rezultatul este un capitol de o densitate critică aparte, care restituie ediției princeps atât valoarea ei textuală, cât și vibrația umană a unei epoci de început a modernității românești.

Cu privire la *Despre un pesimism bine temperat*, se cuvine a remarca, înainte de toate, capacitatea lui Cassian Maria Spiridon de a evalua cu finețe și rigoare datele contextuale ale temei propuse, aceea a pesimismului controlat. Eseistul îmbină cu echilibru rigoarea istoriei literare cu subtilitatea unei reflecții critice de înaltă finețe, conferind textului atât profunzime interpretativă, cât și soliditate metodologică. Discursul, de o elaborare stilistică atent dozată, se impune prin claritatea construcției și prin judicioasa selecție a opiniilor esențiale din domeniile atinse – filosofic, sociologic, cultural. Cassian Maria Spiridon nu se lasă atras în tentația generalizărilor retorice. El preferă argumentul irefutabil, sprijinit pe texte și contexte, ceea ce conferă lucrării o autoritate intelectuală fără emfază.

Volumul se afirmă ca o meditație asupra stării culturii în epoca noastră, când pesimismul nu este o formă de capitulare; devine o metodă de luciditate, un exercițiu al discernământului moral în fața degradării valorilor. ■

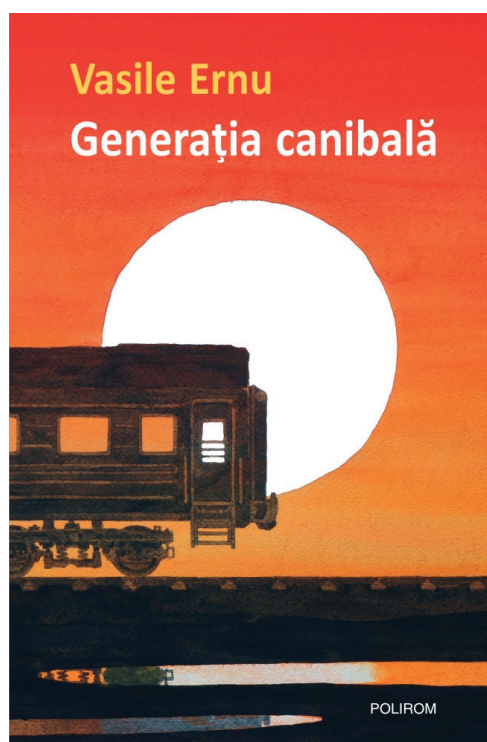

Canibalizarea nouăzecistă

Volumele lui Vasile Ernu sunt veritabile lecții în proză despre destrămarea, disoluția unor lumi, a unor ideatici, dar și despre fericirea pură, gratuită a copilăriei și a prieteniei, fericire de care nu ești conștient decât atunci când o pierzi, după cum mărturisește și autorul. *Sălbaticii copii dingo* este un volum demitizant, în sensul în care pulverizează toate clișeele literare și cinematografice despre o lume sovietică cenușie, gri, în care copiii nu aveau o viață anume, erau cumva asexuali și asociați, nu aveau locuri de întâlnire, trăiau sub o continuă supraveghere și nu se bucurau de nimic. Ori lucrurile au stat foarte diferit: analiza anilor '80 din cadrul volumului confruntă cu o realitate construită pe baza diferențelor de statut, dar și pe baza afinităților culturale, a sentimentelor pe care le încercau cu toții: de revoltă, de lipsă a unor dorințe clare de conturare a viitorului, de frondă. Există o violență și în acea lume, dar ea este bine delimitată în interiorul grupului, perpetuării fiind celebrii *gopnici*, unii dintre cei mai duri copii ai cartierelor, cei pe care îi lași în urmă pentru a accede la o lume mai boemă, mai colorată. Imaginea copilului care pleacă de acasă uitându-se pe geamul trenului, lăsând în urmă o lume, dar și tristețea dispariției unui rodiu, primit în dar de la tată imprimă o senzație de nostalgie și melancolie care se concretizează în ceea ce în rusă se numește *toska*: este un termen pe care îl utilizează și Vladimir Nabokov în autobiografia lui și îl definește ca pe o durere sufletească tipic rusească. Este extrem de percutantă și emoționantă această durere a copilului care pierde acest copac, liantul dintre lumea pe care o părăsește și cea pe care o va găsi, mărturisind că „avea o valoare inestimabilă pentru că m-a învățat enorm de multe lucruri. Am învățat nu doar cum se îngrijește o tufă de rodii și cum se mănâncă o rodie, ci prin el am ajuns la o lume veche, complicată și fascinantă [...]. Rodia m-a învățat să fiu curios. Dar am mai învățat ceva esențial: că în viață poți fi prieten și cu plantele. [...] Și că ele mor dacă nu sunt iubite și îngrijite. Ca și relațiile dintre oameni”.

A fost foarte ușor să îi iubesc pe sălbaticii copii dingo din paginile volumului, m-am îndrăgostit de versurile muzicii pe care o ascultau, și am rezonat cu spațiile lor de întâlnire, precum *kamceatka*, subsolurile întunecate unde relațiile erau cumva la adăpost de lumea adultă. Mă întrebam mereu ce se va întâmpla cu ei mai departe, în viața adultă, iar răspunsul este dat de *Generația canibală* (Ed. Polirom, 2024): la fel ca mulți cei care s-au maturizat în anii '90, vor schimba decorul, unii vor rămâne, alții vor pleca, dar pe toți îi va afecta în mod iremediabil tranziția, mizerabilismul acelor ani și schimbarea de paradigmă uluitoare care va avea loc: schimbarea, în termenii lui

Erich Fromm, de la a fi, la a avea. Și mai mult: de la a avea la a afișa că ai. Deși distincțiile dintre categoriile sociale erau clare în anii '80, și convenite de meserii, profesii, situație materială cumva moștenită sau cultură, nimeni nu încerca să epateze cu astfel de grade: în teribili anii '90, însă, dorința de consum, mercantilismul agresiv va fi nota dominantă și devine important să arăți că ai, că îți permiți, că poți.

Războiul rece, care a fost câștigat nu de arme și muniții, nu de politicieni sau ideologii neapărat, ci de Coca Cola, Nike și Adidas devine, în *Generația canibală* un război împotriva pauperizării, care, înainte, nu era neapărat conștientizată. Și aici sunt aspecte extrem de importante, pe care poate ar fi bine să nu continuăm să le ignorăm: la prima vizită în România, care pentru copiii dingo reprezenta străinătatea, atunci când un prieten se întoarce din România, toți din Chișinău vor să afle detaliile despre spațiul străin, iar răspunsul este emblematic și neașteptat: „sunt mi săraci decât noi. Și eram. În mod total diferit, *glasnost* și *perestroika* aduseseră o certă libertate și posibilitate în URSS, în timp ce în România se trăiau cei mai negri ani ai ceaușismului, plini de lipsuri, furie și tristețe”. Sărăcia va fi și ea acutizată în *Generația canibală*, tocmai pentru că se va plia și pe un val enorm de deziluzie: după o scurtă euforie a obținerii libertății și a experimentării acestui sentiment, urmează devalorizările monedei naționale, urcușurile și coborâșurile claselor sociale, ștergerea distincțiilor conferite de orice altceva în afară de bani, completul haos al prăbușirii unor situații sau certitudini de la o zi la alta sau, în mod nebunesc, în aceeași zi: este revelator episodul unui prieten al tatălui care, dimineața are

întreaga sumă pentru a-și cumpăra o mașină, iar, în aceeași zi, constată că, la final, nu își poate cumpăra decât un kilogram de salam. *Generația canibală* este și mult mai variată din punctul de vedere al teritoriului: dacă în *Sălbaticii copii dingo*, acțiunea se petrece preponderent în Chișinău, în acest volum avem incursiuni în mai multe orașe, Cluj, Iași, Timișoara, situații mult mai dramatice, inerente acestei generații pe care Vasile Ernu o numește „generația de sacrificiu”.

Volumele ar trebui citite, deci, și ca un fel de avertisment, a ce a mers cu adevărat prost, ce erori fatale s-au comis și cum pot fi ele reparate de generațiile viitoare: pentru că un lucru este iar, cu adevărat, sigur. Epoca actuală este epoca resentimentului și a revanșei. Este epoca consecințelor nouăzeciste. Calibrarea, echilibrarea, un soi de echitate ar trebui să înlocuiască discursurile și politicile furibunde, austeritățile și războaiele – altfel, riscul de a derapa din nou într-un spectru social bântuit de haos, incertitudine, deziluzie și furie este imens. El se conturează deja. Pentru a stopa ascensiunea dezastrului, este nevoie doar de mobilizarea resurselor pe care fiecare le are, și poate tocmai de aceea Vasile Ernu își încheie volumul despre generația care s-a canibalizat cu superbul poem al lui Ghenadi Golovatăi: „Orbii nu pot privi cu mânie,/ Surdomuții nu pot striga furios./ Cei fără brațe nu pot ține o armă în mână,/ Cei fără picioare nu pot mărșălui înainte./ Dar surdomuții pot privi cu mânie,/ Dar orbii pot striga furios./ Dar cei fără picioare pot ține arme în mâini./ Dar cei fără brațe pot mărșălui înainte”.

Canibalizarea se produce prin dorința de a avea, de a afișa succesul, de a acumula și de a cheltui, de a contabiliza și de a plăti polițe – toate elemente care mutilează, de fapt, avortează poezia și empatia. Și poate că este momentul să închei tot cu un poem foarte scurt, ca răspuns la epoca actuală, cumva, unul dintre preferatele mele, semnat de poetul Mahmoud Darwish:

„Când îți pregătești micul-dejun, gândește-te la alții – nu uita să hrănești porumbeii.

Când te lupți în războaie, gândește-te la alții – nu-i uita pe cei care caută pacea.

Când îți plătești factura la apă, gândește-te la alții – cei care sunt hrăniți de nor.

Când te întorci acasă, la casa ta, gândește-te la alții – nu-i uita pe cei din lagăre, refugiații.

Când dormi și numeri stelele, gândește-te la ceilalți – cei care nu au unde să doarmă.

Când îți exprimi gândurile în metafore, gândește-te la ceilalți – cei care și-au pierdut dreptul la exprimare.

Când te gândești la cei care sunt departe, gândește-te la tine și spune: O, dacă aș fi o lumânare în întuneric!” ■

Gabriela
PĂSĂRIN

Rezonanța vocilor feminine – nucleu iradiant al unui nou model în portretistică

Istoricul și criticul literar Florea Firan, universitarul și spiritul incandescent al vieții culturale oltene, surprinde cu fiecare apariție editorială. După multe decenii de activitate literară și implicare în conducerea unor instituții culturale, a revistei ce și-a recăpătat identitatea deschizându-i drum spre multiculturalitate, Revista *Scrisul Românesc*, director al prestigioasei edituri cu nume omonim, are energia creatoare de a se redescoperi cu o nouă fațetă a spiritului creator. Recentul volum *Voci feminine în literatura română* (*Scrisul Românesc*, 2025) este un tom impresionant (558 pagini) cu ilustrații fotografice de referință pentru istoria culturii române în imagini. Urmărind în diacronie numărul impresionant de cărți elaborate și publicate la prestigioase edituri și apreciate cu premii de către uniunile de creație și de Academia Română, constatăm un filon ce unește aceste preocupări. Este direcția de cercetare istoria și critica literară, în care Florea Firan a impus ca volume de referință monografii, portrete literare, structuri literare. Câteva titluri sunt elocvente în acest sens: *Profiluri și structuri literare. Contribuții la o istorie a literaturii române*, I-II, cuvânt înainte de Liviu Călin, studiu de C. M. Popa, 1986-2003; *Portrete literare*, postfață de C.M. Popa, 2007; *Portrete în timp*, 2012; *Amprente și voci*, 2017.

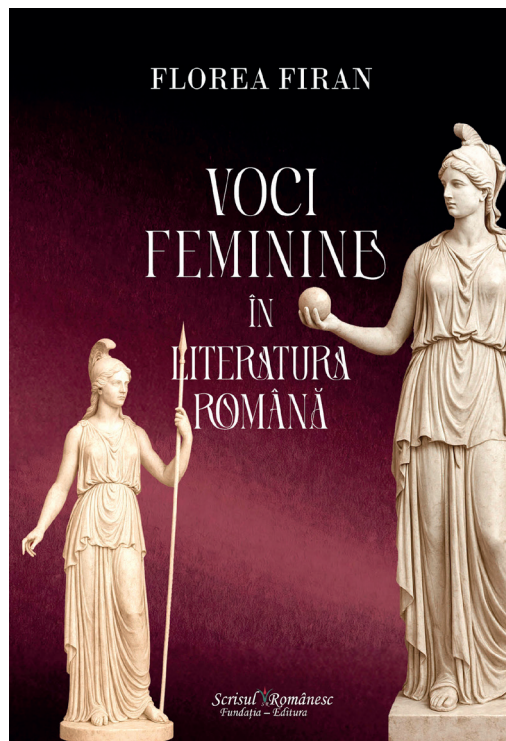
Apetența pentru reliefaarea contribuțiilor de excepție ale culturii române la patrimoniul cultural universal i-a susținut demersul de a realiza volume semnificative precum *Spirite enciclopedice în literatura română*, I-III, antologie comentată, în colab. cu C. M. Popa, 1995.

Despre acribia cu care a selectat și comentat profilurile literare spre susținerea pledoariei constante pentru valoarea culturii române într-o receptare în diverse spații culturale și în timpuri istorice au formulat aprecieri mari critici literari, dintre care amintim pe Ovidiu Papadima (*Un nou și util instrument de lucru în domeniul istoriei literaturii române*. Studiu introductiv la vol. Florea Firan, *Presa literară craioveană (1838-1975)*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1976, pp. V-XXI).

Arta portretului îi va identifica stilul și îl va consacra drept model în scrierea succintă și persuasivă a portretisticii în cultura română. Ceea ce a scris până acum universitarul Florea Firan părea a se încadra în acest stil. Despre arta detaliului și a povestitului în nuclee narative cu suport informațional generat de documentarea riguroasă în arhive, deci departe de abordarea subiectivă, s-a pronunțat cu multe decenii în urmă, intuind aceste valențe ale scrisului lui Florea Firan, criticul literar Șerban Cioculescu, numindu-l *Un povestitor talentat* (în

vol. *Craiova – trecut, prezent și viitor*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1979, p. 265).

Cu aceste considerații spicuite din reflectarea critică a operei sale lecturăm cu plăcere recentul volum *Voci feminine în literatura română*, o continuare a abordării portretelor reprezentative, de această dată numai scriitoare. Intenția declarată a autorului a fost de a face o expunere persuasivă a diversității vocilor literare feminine într-o prezentare diacronică, după anul nașterii, începând cu Elena Ghica (Dora d'Istria) născută în 1828 și până la Simona Popescu, 1965. Este un gest de restitutie cultural asumat, pentru că a selectat nume mai puțin comentate de critica literară sau pentru că au trăit în afara

granițelor țării. Volumul s-a constituit în timp, la început ca o panoramă la nivelul actualității literare, nume care publică în mod constant. Istoricul literar a realizat că o așezare în diacronie a numelor și o cuprindere a mai multor spații culturale de manifestare a creațiilor românești feminine vor crea o imagine amplă a vocilor literare de gen, îndreptățit travaliu de documentarist și interpretare a contextului cultural al epocilor, de recuperare pentru istoria literară românească proiectată în universalitate. Este, de altfel, tehnica de realizare a antologiilor cu care Florea Firan s-a identificat drept vocea istoricului cu apetență pentru detaliul semnificativ, pentru relevanța culturală proiectată într-o istorie la un moment dat. Vocile literare feminine sunt valoroase voci ale literaturii române cu un plus de semnificație, sunt voci ce s-au manifestat în spații culturale diverse, european, american, și care

au rămas voci ale culturii românești, indiferent de timp și de timpuri istorice.

Literatura scrisă de femei este cealaltă față a receptării realității, a istoriei transpusă în cadrele esteticului, este literatura confesivă, a experiențelor umane relevate prin introspecția psihologică, este literatura libertății interioare dincolo de canoanele istoriei și încorsetările unor mentalități. Ca în orice domeniu, recunoașterea valorii contribuției femeilor vine mai târziu și presupune mult mai multă argumentație pentru a surclasa tendința de minimalizare, de misoginism sau de ignorare pentru triumful „vocii tari”. Și, parcă spre susținerea acestei idei, volumul începe cu prezentarea unei personalități feminine enciclopedice, Dora d'Istria, cea despre care Nicolae Iorga scria în 1932 că are stofă de predicator și apostol, iar Irina Mavrodin o va considera Doamna de Staël a României prin spiritul european pe care îl propagă.

Istoricul literar Florea Firan își va axa cercetarea documentară pe două componente: informația de arhivă și experiența personală în contactele culturale europene și americane, ceea ce conferă volumului o receptare și la nivelul destinului literar al autorului, nu numai al personalităților descrise cu o subtilă artă a portretului care sensibilizează prin stilul fluent și captivant al expunerii și contextualizării. Va realiza astfel restituiri, reconstituiri, conexarea informațiilor de istorie culturală și identificarea genezei unor creații artistice și detalii despre destinul unor personalități. Doar un exemplu: Carmen Sylva: „În semn de prietenie pentru Alecsandri, Carmen Sylva pictează pe un pergament poezia *Concert în luncă* și îi sugerează Regelui să-l numească ministru plenipotențiar al Legației române la Paris. (...) La solicitarea lui Carol I, Alecsandri scrie versurile pentru *Imnul regal* și îi dedică Reginei unele dintre poeziile sale. În 1885, Carmen Sylva publică la Bonn volumul de evocări ale unor personaje istorice din trecutul românesc, *Durch die Jahrhunderte (De prin veacuri)*, pe care îl dedică bardului de la Mircești”. Nicolae Grigorescu este un alt invitat special la palat. „Pictorul îi face Reginei un portret (aflat în colecția Regelui Mihai I), iar suverana constituie la curte o colecție cu un mare număr din lucrările artistului”.

Istoricul literar Florea Firan este preocupat să urmărească în destinul scriitoarelor circulația cărților lor, impactul creației prin traducerea operei. Un impresionant portret concepe pentru Martha Bibescu, oferă detalii inedite despre romanul epistolar, eseistic, autobiografic, *La bal cu Marcel Proust*, despre relațiile cu scriitorul francez. „Cu romanul *Le* →